

O'QUVCHILARNI MUSIQA IJROCHILIGIGA TAYYORLASHDA O'ZIGA BO'LGAN ISHONCHINI ORTTIRISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK SHART- SHAROITLARINI TASHKIL ETISH BO'YICHA USLUBIY TAVSIYALAR

Karimov Dilshod Mashrab o'g'li

Guliston davlat universiteti

“San’atshunoslik” fakulteti o’qituvchisi

@dilshod3288882gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15316091>

ARTICLE INFO

Received: 18th April 2025

Accepted: 20th April 2025

Published: 30th April 2025

KEYWORDS

*Ijodiy qobiliyat, pedagogika,
o'quvchi-yoshlar, san'at va
madaniyat, musiqa ijrochiligi.*

ABSTRACT

Mazkur maqolada asosiy ta'lim va qo'shimcha mashg'ulotlar va innovatsion texnologiyalardan to'g'ri foydalanish bilan birga, o'quvchilar o'z-o'zini anglashning yangi bosqichiga chiqish jarayoni haqida so'z yuritiladi. O'quvchi yoshlarning psixologik va fiziologik xususiyatlarini ijobiy tomonga o'zgartirish yo'lida musiqa va ijodiy harakatlarning samarasi katta ahamiyat kasb etishini asosiy vazifalari haqida ko'rsatmalar berib borilgan. Bunday sintezda o'quv jarayoni o'quvchilarning kundalik vazifasi bo'lib qoladi, u sevimli mashg'ulotlarga aylanadi. Maqola mavzusining dolzarbligi hozirgi davr yoshlarining ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda pedagogika sohasi alohida ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi.

Hozirgi davrda san'at va madaniyat sohasiga bo'lgan munosabat ijobiy tomonga o'zgarmoqda, ijodiy erkinlik asri desak ham mubolog'a bo'lmaydi. O'quvchilarning musiqa ijrochiligida o'ziga bo'lgan ishonchini orttirishning uslubiy tavsiyalarini ishlab chiqishda quyidagi vazifalar qo'yildi:

- musiqiy qadriyatlarni bilish, iste'mol qilish va takrorlashda iste'molni rag'batlantirish;
- musiqiy faoliyatda o'ziga bo'lgan ishonchini orttiruvchi motivatsiyalar berish;

Ishtirokchilar va o'qituvchilarning o'zaro hamkorligi uchun qulay motivatsion fonni yaratish uchun biz musiqiy faoliyatga qiziqishni shakllantirishga yordam beradigan o'yin vaziyatlaridan keng foydalanganmiz: tanlovlar va viktorinalar, musiqiy jumboqlarni tuzish va hal qilish. O'quvchilarning musiqiy faoliyatida o'z-o'ziga ishonchini orttirishga bo'lgan ijobiy munosabatini rag'batlantirish uchun o'qituvchi tomonidan qiziqarli o'yinlar va viktorinalar tashkil etiladi. Shu asosda ularning musiqiy qobiliyatlari va ijodiy imkoniyatlari o'rganiladi va baholanadi. Shundan so'ng o'quv dasturini bolalarning rivojlanish darajasi va umidlari bilan bog'liq ravishda tuzatish ishlarini amalga oshiradi; nazariy va amaliy faoliyatning o'zaro ta'siri tashkil etiladi.

Bizga ma'lumki, sinfda teng bo'lmagan imkoniyatlar darajasiga ega bo'lgan va turli xil ehtiyojlar va motivlarga ega bo'lgan o'quvchilar ta'lim oladi. Bu esa o'qituvchining har bir o'quvchi bilan individual ishlarni amalga oshirishi lozim ekanligini bildiradi.

O'quvchilarning o'ziga bo'lgan ishonchini orttirishning motivatsion-maqsdali komponentini shakllantirish bo'yicha o'quv ishlari davomida o'qituvchi va o'quvchilarning o'zaro munosabatlarining samarali usullari qo'llanildi:

- musiqiy-ijodiy faoliyatga bo'lgan qiziqishni shakllantirish orqali ishtirokchilarni o'ziga bo'lgan ishonchini orttirish ma'ruza-suhbatlar tashkil etish;
- hissiylik:
- hissiy dramaturgiya usuli (D.Kabalevskiy, B.Abdullin) musiqaga nisbatan hissiy munosabatni faollashtirishga qaratilgan. Bunda berigan musiqiy asarning o'ziga xos xisssiyotlarini ko'rsatib berishga asoslangan;
- hissiy ta'sir qilish usuli musiqani "yashash" imkoniyatini rivojlantirishga qaratilgan bo'lib, musiqa idrokida aks sado beruvchi san'at bilan hissiy va ma'naviy aloqa o'rnatishni o'z ichiga oladi;
- rag'batlantiruvchi usullarning afzalliklari o'quvchilar uchun, ayniqsa, o'quvchilar topshiriqni bajarishda harakat qilishlari mumkin bo'lgan holatlarda, ammo qiyinchiliklarga duch kelgan holatlarda, muvaffaqiyatli vaziyatni yaratishdir. Ijobiy baho o'qituvchilarning ijodkorliklarini namoyish qilishi uchun maxsus qulaylik muhitini yaratishga yordam beradi;
- musiqaga bo'lgan qiziqishga sezilarli ta'sir ko'rsatadigan g'ayritabiiy faktlarni keltirib chiqarishga bog'liq. Masalan Buyuk bastakor Motsart, uch yoshida, birinchi ishini yaratgan.

O'quvchilarga tashqaridan berilgan motivatsiya asosida musiqiy faoliyatda harakatlanishiga va o'z-o'zini rag'batlantirish jarayonini boshlashga, uni reproduktiv-taqliddan qidirish va ijro etish faoliyatiga o'tishiga ko'maklashadigan rag'batlardan biri murakkab ijodiy loyihalarni birgalikda ishlab chiqishdir. Misol uchun, biz o'rta maktab o'quvchilariga quyidagi mini-loyihani taklif qilamiz: oldindan o'rganilgan vokal-xor ishiga o'z ijro talqinini berish, so'ngra har bir loyihani baholash uchun "eng yaxshi ijrochi" musiqiy tanlovini o'tkazish. Bunday musiqiy-o'yin usulidan foydalanish o'quvchilarning ijodiy faoliyatga qiziqishini kuchaytiradi, ularning faoliyat usullari va vositalarini loyihalash tajribasini boyitadi, keyingi faoliyatiga yordam beradi.

Kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, o'quvchilarning musiqiy faoliyatda o'ziga bo'lgan ishonchini orttirishga qaratilgan samarali o'qitish usullaridan biri quyidagilar edi:

O'quvchilarning o'z-o'zini bilish darajasini oshirishga qaratilgan usullar:

- musiqiy asarning (yoki hissiy ma'nosining) shaxsiy ma'nosini tushunish usuli (A. Pilichauskas) musiqiy asarning mohiyatini tushunish usuli bo'lib, talabaning ma'naviy dunyosini bir vaqtning o'zida ochib beradi. Musiqaning shaxsiy ma'nosini tushunishning ushbu usulining mohiyati muloqotga asoslangan. Uning muallifiga ko'ra, qabul qilingan badiiy tasvirning o'ziga xosligi o'quvchini yanada faolroq qiladi, faqat bastakor va o'qituvchiga ma'lum bo'lgan ishning o'ziga xos va ob'ektiv mohiyatini tushunish zarurligiga to'sqinlik qilmaydi. Talabalar badiiy bilimlarning natijalarini bir-biri bilan taqqoslashadi. Musiqiy asarning shaxsiy ma'nosini tushunish usuli faqat o'quvchilar va ular o'rtasida o'qituvchi o'rtasida ishonch va xayrixohlik muhitida amalga oshirilishi mumkin. Axir, badiiy tajribaning ifodasi-bu hayajon holatini keltirib chiqaradigan "ruhiy jarayon" hisoblanadi.

Musika darsida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish jarayonida bolalar musika tilining qonunlarini tushunib, o'zlashtirib, musika ijro etishni o'rgandilar. Bularning barchasi o'quvchilarning dunyoqarashini kengaytirdi, ularning ijrochilik faoliyatining ufqlarini kengaytirdi, ijrochilik ko'nikmalarini sezilarli darajada oshirish, bolalarning musiqiy qobiliyatlarini rivojlantirish imkonini berdi. Darhaqiqat, ta'limni tashkil etishning ushbu shakli ta'lim samaradorligini sezilarli darajada oshirishga imkon beradi. Bu nafaqat o'quvchilarning, balki ijodiy loyihani ishlab chiqishda ishtirok etadigan o'qituvchilarning ham shaxsiy rivojlanishi, o'z-o'zini anglashiga yordam beradi. Bularning barchasi oxir-oqibatda o'quv jarayonini optimallashtirishga yordam beradi. Ijodiy loyihalarni amalga oshirish bo'yicha maqsadli ishlar bolalarning ijodiy faoliyatini quyidagi pedagogik sharoitlarga muvofiq rivojlantirishga yordam beradi: o'quvchilarning ijodiy faoliyatga ijobiy motivatsiyasi shakllanishi, ijodiy o'z-o'zini anglash istagi bilan tavsiflanadi; o'qituvchining maktab o'quvchilarining o'z-o'zini tarbiyalash faoliyatini rag'batlantirish; o'quvchilarni o'qituvchi bilan ijodiy faoliyat asosida faol ijodiy faoliyatga jalb qilish.

O'z-o'zini anglashning samarali-baholash komponentini faollashtirish bo'yicha faoliyatimiz quyidagilarni o'z ichiga oladi: bir qator o'quvchilarni mini-guruhlar rahbarining vakolatlarini ta'minlash, bolalarni mustaqil o'quv, ilmiy-tadqiqot, amaliy faoliyat uchun zarur metodik materiallar bilan ta'minlash, ijodiy fazilatlarini namoyon etishni talab qiluvchi ijodiy vazifalar majmuasini ishlab chiqish, o'quvchining musiqiy-ijodiy o'z-o'zini anglash natijalarini baholash.

dam olish, bilim dasturlarini o'tkazishda ishtirok etish;

ijodiy hisobotlar, xabarlar, darslarda ma'ruzalar bilan ishlash;

turli darajadagi festivallar, ko'rik-tanlovlar va tanlovlarda ishtirok etish.

Quyidagi usullar eng samarali tarzda namoyon bo'ladi: muammoli usul, loyiha usuli, evristik usullar, tadqiqot usuli, talabalarning o'z-o'zini anglash natijalarini baholash va boshqalar.

O'qituvchining baholashi va o'quvchilarning o'zaro baholanishi o'quvchilarning o'z-o'zini namoyon qilishiga yordam beradi. Musika darsida o'quvchilarni baholash muammosi hozirgi kunda pedagogik fan va amaliyotda tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda va hali ham eng ko'p bahs-munozaralardan biri bo'lib qolmoqda. O'quvchilarning fikrlarini, ular erishgan musiqalarni idrok etish darajasini, musiqiy savodxonlik darajasini, musiqiy madaniyat asoslarini qanday baholaysiz? Bolalar va o'smirlarning his-tuyg'ulari, musiqaga nisbatan hissiy munosabati haqida savol tug'iladi.

Ko'pgina o'qituvchilar musika darslarida baholashning zaruriyati va ahamiyatini tushunadilar. O'z-o'zini anglash usullarini o'zlashtirish bo'yicha baholashning yo'nalishi alohida ahamiyatga ega. Mavzuning ijobiy baholanishi bolaning o'zi emas, balki mazmuni, predmeti, jarayoni va faoliyati natijasidir. Shaxsiy pedagogik baholashlar o'quvchiga ishtiyoq, mehnatsevarlik hislarini uyg'otadi.

Samarali pedagogik baholashda, bu qanday amalga oshirilganligini hisobga olmagan holda, faoliyatning yakuniy natijasiga e'tibor qaratiladi. Protsessual pedagogik baholashlar, aksincha, faoliyat jarayoniga taalluqlidir. Bu yerda olingan natijaga qanday erishish mumkinligiga e'tibor qaratiladi, bu esa tegishli natijaga erishishga qaratilgan motivning asosidir. Bolalar uchun eng qiyin narsa - ularning ishlarini baholash, xatolarni aniqlash va ularni tuzatish, shuning uchun mustaqil baholash faoliyati rivojlanadi. Musika darslarida o'z-o'zini baholash va aks ettirish usullari jamoaviy fikrlash faoliyati nuqtai nazaridan ham, o'z-o'zini kuzatish, o'z-o'zini tahlil qilish nuqtai nazaridan ham samarali hisoblanadi Baholash va

o'z-o'zini baholash uchun ob'ektiv aniq baholash mezonlari (masalan, musiqiy tovushlar soni) mavjud bo'lgan va baholashning sub'ektivligi muqarrar bo'lgan (masalan, ijro etilishning ifodasi) tanlanmaydigan vazifalarni tanlash kerak.

Bizning kuzatuvlarimiz shuni ko'rsatdiki, yuqorida sanab o'tilgan o'z-o'zini anglashning tarkibiy qismlarini shakllantirish nafaqat musiqa darslarida, balki o'quvchilar bilan darsdan tashqari ishlarda ham samarali amalga oshiriladi. Shu bilan birga, talabalar musiqiy faoliyatda o'z-o'zini anglash jarayonida nafaqat o'qituvchilar, balki ularning ota-onalarini ham qo'llab-quvvatlashlari kerak!

Sinfdan tashqari ish va ota-onalar bilan ishlash. Musiqiy mashg'ulotlar jarayonida bolaning dunyoga, jamiyatga, insonga, o'ziga nisbatan hissiy munosabati rivojlanadi, o'quvchilarning shaxsiy vokal va xor ma'lumotlari rivojlanadi. O'quvchilar har yili maktab va shahar hayotida faol ishtirok etib, an'anaviy tarzda tashkil etiladigan musiqa festivallarida ishtirok etadilar.

Shu bilan birga, biz uchun eng muhim vazifalardan biri ota-onalarni qanday qilib qiziqtirish, ular bilan hamkorlik qilish, bolaning ijodiy faoliyatida, bolaning shaxsiyatini rivojlantirishda o'z-o'zini anglashning muhimligini ko'rsatishdir. Buning uchun bolalar va ota-onalar bilan muntazam ravishda qo'shma tadbirlar o'tkazish lozim. Ota-onalar va o'quvchilar tomonidan katta qiziqish uyg'otadigan qo'shma tadbirlar. Tadbirlar shakllari har xil: uchrashuv-konsertlar, tanlovlar, viktorinalar, musiqiy ertaklar, loyiha faoliyati bo'lishi mumkin. Bu holatda asosiy shart: har bir kishi faol ishtirok etishi kerak - ota-onalar, o'quvchilar, o'qituvchilar. Buning natijasida ko'pgina ota-onalar asta-sekin o'z farzandlarini o'ylashga, fikrlashga o'rgatishga, musiqiy dunyoqarashni kengaytirishga, umumiy madaniyatni rivojlantirishga, ijodiy salohiyatini ro'yobga chiqarishga undaydi. O'qituvchi hamkasblar, o'quvchilarning ota-onalari, bolalar bilan birgalikda bolalarning tabiiy ehtiyojlarini yangi bilimlarni, ijodkorlikni, tengdoshlari va o'qituvchilari bilan muloqot qilishda rag'batlantiradigan o'quv muhitini tashkil etadi.

Asosiy ta'lim va qo'shimcha mashg'ulotlar va innovatsion texnologiyalardan to'g'ri foydalanish bilan birga, o'quvchilar o'z-o'zini anglashning yangi bosqichiga chiqadilar. Bunday sintezda o'quv jarayoni o'quvchilarning kundalik vazifasi bo'lib qoladi, u sevimli mashg'ulotlarga aylanadi. Shunday qilib, asosiy va qo'shimcha ta'lim fanlarini o'qitishda davomiylik buzilmaydi, bolalar o'z bilimlariga kuchli hissiyotlarni kuchaytiradilar, ular bilmagan ijodiy qobiliyatlarini safarbar qiladilar, shuning uchun musiqiy faoliyatga qiziqish ortadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Абульханова К.А. Психология и сознание личности. М.- Воронеж, 1999.
2. Битянова М.Р. Социальная психология. -М. 1994.
3. Xodjayev B.X. Umumiy pedagogika Darslik. – T.: «Sano-standart» nashriyoti, 2017-yil, 416 bet.
4. Каримова В.М. Ижтимоий психология ва ижтимоий амалиёт. Тошкент, - 1999.- 96 б.
5. Бодалев А. А. О взаимосвязи общения и отношения // Вопр. психол. 2004. 1. С. 122 - 126.
6. Бодалев А. А. Психология межличностных отношений: (к 100-летию со дня рождения В.И. Мясничева) // Вопр. психол. 2003. 2. С. 86 - 91.

7. Dilshod, K. (2023). O'ZBEK KINOFILMLARIDA MILLIY MUSIQALARDAN FOYDALANISH HOLATI: MUAMMO VA YECHIMLAR. In Integration Conference on Integration of Pragmalinguistics, Functional Translation Studies and Language Teaching Processes (p. 46).
8. Karimov, D. (2023). Muvaffaqiyat Yo'Lim: Unda Topganlarim Va Yo'Qotganlarim. In International Conference on Multidimensional Research and Innovative Technological Analyses (pp. 6-8).
9. Bahadirov, N., Karimov, D., & Shukurjonova, X. (2024). KOMPOZITOR REFAT IBADLAYEV. Central Asian Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies, 1(6), 72-79.
10. Bebetova, M., & Karimov, D. (2024). DUTORCHI SOZANDALAR IJODIGA BIR NAZAR. Central Asian Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies, 1(17), 28-30.
11. Бахадир, Н. Ш., Каримов, Д., & Шукуржонова, Х. (2024). АПТУРО ТОСКАНИНИ. Central Asian Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies, 1(6), 65-71.
12. O'G'Li, K. D. M. (2022). CHOLG'U IJROCHILIGINI O'RGANISHDA MUSIQIYNAZARIY FANLARNING O'RNI. Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS), 1(Conference DSMI), 283-286.
13. O'G, T. A. O. K., & Shukurjonova, X. (2024). DOIRA CHOLG 'USIDA IJROCHILIK MAHORARTINI OSHIRISHDA QO 'LLANILADIGAN MASHQLAR MOHIYATI. Central Asian Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies, 1(18), 137-139.
14. Begmatov, B., & Shukurjonova, X. (2024). QADIMIY MUSIQA MADANIYATI CHOLG 'ULARI TASNIFI. Central Asian Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies, 1(17), 31-34.
15. Saidvaliyeva, M., & Shukurjonova, X. (2024). DUTORLAR OILASIGA MANSUB CHOLG 'ULAR TASNIFI. Central Asian Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies, 1(17), 35-38.
16. Rahmatova, G. (2021). The genre of odes in the oral work of the turkic peoples and its genesis. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 11(8), 194-196.
17. Rahmatova, G. S. (2022). SOCIAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS IN THE PERFORMANCE OF TRADITIONAL SINGING WORKS OF THE 21ST CENTURY. Экономика и социум, (2-2 (93)), 322-325.
18. Saidov, J. D., Qudratov, A. N., Islikov, S. X., Normatova, M. N., & Monasipova, R. F. (2023). Problems of Competency Approach in Developing Students' Creativity Qualities for.